

مقایسه اهداف، محتوا و روش‌های ارزشیابی تربیت دینی مقطع ابتدایی در ایران و کشور اروپایی انگلستان

پروانه کاویانی^۱، سید حسین واعظی^{۲*}

۱- دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان، دانشکده علوم تربیتی، گروه علوم تربیتی

۲- دانشیار، گروه الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان، دانشکده علوم انسانی، گروه الهیات

چکیده

هدف از پژوهش حاضر مقایسه روش‌های تربیت دینی مقطع ابتدایی در ایران و کشور اروپایی انگلستان بود، روش پژوهش حاضر از نوع تطبیقی بود که جامعه آماری آن را اسناد و مدارک موجود در باب تربیت دینی در سایت‌های نشریات و مجلات معتبر علمی، سایت‌های آموزش و پرورش رسمی، اسناد علمی و لوایح قانونی رسمی مربوط به امر تربیت دینی در دو کشور ایران و انگلستان تشکیل می‌دهند که پس از جمع‌آوری اطلاعات به روش تحلیل محتوای قیاسی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که روش‌های تربیت دینی در این دو کشور دارای شباهت‌هایی است، اما دارای تفاوت‌های اساسی در اهداف، ارزشیابی و محتوای دروس هستند. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به عنوان مبدایی برای استفاده از نقاط قوت تربیت دینی در کشور انگلستان و شناسایی نقاط ضعف داخلی مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: ایران، انگلستان، مقطع ابتدایی، تربیت دینی، مقایسه.

مقدمه

دین پدیده‌ای آسمانی است که از آغازین روزهای هبوط بشر به او ارزانی شده است، این امانت الهی، همزاد و همپای انسان‌ها، طول تاریخ را درنور دیده و بر همه ابعاد زندگی او سایه افکنده است. از آنجا که آموزه‌های دینی با سرشت انسانی درهم آمیخته و فطرت او را آغشته کرده است، لذا دین خواهی و وفاداری به باورهای دینی یکی از شاخصه‌های رفتار انسانی در هر زمان و در هر مکان قلمداد شده است. متأسفانه در عصر جدید و در دوره حاکمیت اندیشه سکولاریسم، عده‌ای بر طبل ستیز انسان با دین کوفته و با فریاد افیون‌گری دین، درصدد جداسازی آدمیان از آموزه‌های دینی و قطع ارتباط انسان با آسمان بوده‌اند، اما با آشکار شدن ادعای واهی این افراد، انسان‌ها دوباره به سوی دین رو آورده و هدف و سعادت خود را گرو دین یافته‌اند. برای بررسی آموزش و مذهب در ایران بایستی ابتدا به موقعیت‌های فرهنگی اجتماعی و سیاسی آن نگاهی بیندازیم. کشور ایران در قاره آسیا با مساحتی در حدود ۱۶۴۸۱۷۳ کیلومترمربع واقع شده است. حدود ۹۹ درصد از مردم ایران مسلمان هستند شامل ۳ درصد سنی و ۹۶ درصد شیعه. (دانیل و مهدی، ۱۱:۲۰۰۶) شیعه دین رسمی کشور و دین اکثریت مردم این کشور است که این مسئله در نظام آموزشی و تمهیدات آموزش‌های دین این کشور مؤثر بوده است (فرانکور، ۲۰۰۴: ۱۲).

تربیت دینی در نظام اسلامی هدف متعالی است. سرمایه گذاری در زمینه تربیت دینی یک جامعه امری زیربنایی است که پیشرفت جامعه در جنبه‌های گوناگون به آن وابسته است، نظام آموزش و پرورش به منظور محقق ساختن شرایط مطلوب برای پرورش نسلی باایمان و دین‌مدار موظف است با برنامه‌های تربیتی سالم و اصولی این امکان را فراهم سازد (انصاری، ۲۳:۱۳۸۰). در طرح کلیات نظام آموزشی و پرورشی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۶) در بخش سوم، اصل پنجم قید گردیده است که تعلیم و تربیت دینی و اخلاقی از اولویت برخوردار است و آموزش‌های دینی و اخلاقی با تربیت عملی دینی و اخلاقی همراه است. مفاد این اصل، جایگاه تعلیم و تربیت دینی در کل نظام آموزشی را تبیین می‌کند و سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را راهنمایی می‌کند که در صورت وجود تعارض و تراحم میان برنامه‌ها و طرح‌های موردنظر، همواره تعلیم و تربیت دینی و اخلاقی را بر سایر امور مقدم بدانند که می‌توان از این اولویت

استنباط نمود که محوری‌ترین جنبه از ابعاد تعلیم و تربیت در نظام آموزش و پرورش همانا تعلیم و تربیت دینی است (کشاوری، ۱۳۸۷: ۹).

معنویت و دین نقش زیادی در زندگی روزمره ما دارند، دین و معنویت می‌تواند نقش محافظتی در برابر اعتیاد (ماتراس و همکاران، ۲۰۱۵)، سلامت روان (الیس و همکاران، ۲۰۱۵)، مشکلات پزشکی مانند سرطان (تایلور و همکاران، ۲۰۱۵)، بیماری‌های قلبی (داویسون و جانگری، ۲۰۱۳) و کیفیت زندگی (آلینگ، ۲۰۱۵) دارد از مهم‌ترین عوامل رشد و سلامت جامعه است. کشور ایران با توجه به شرایط خاصی که در منطقه و جهان دارد به‌منظور توسعه و رشد هر چه بهتر و مقابله با چالش‌های فرارو، نیازمند به‌کارگیری دین و معنویت به‌طور ویژه‌ای است که این امر از تربیت دینی و به‌طور جزئی‌تر از روش‌های تربیت دینی حاصل می‌شود.

نظام آموزش و پرورش کشور ما، دانش آموزانی را در اختیار خود دارد که باید برای زندگی آینده تربیت شوند، بنابراین همواره باید ضمن توجه به وضعیت گذشته و کنونی فرد، نگاهی هم به آینده داشته باشد، به گونه‌ای که بتواند آینده را شناسایی کند، شرایط زندگی در سال‌های آینده را تحلیل کند، مشکلات، نیازها، مقدرات و محدودیت‌ها را مشخص سازد و در برنامه ریزی فعالیت‌های آموزشی خود، با این هدف به دانش آموزان توانایی ببخشد و توانایی‌هایی در آن‌ها ایجاد کند که بتوانند از فرصت‌های آینده بهتر استفاده نموده و برای حل مشکلات و رفع نیازهایشان چاره‌اندیشی نمایند. با توجه به آن که حکومت جاری در کشور ایران، نظام جمهوری اسلامی است و براساس مصوبات و قوانین ذکر شده در اسناد قانونی کشور می‌باید تمامی دستگاه‌ها و وزارتخانه‌های اجرایی کشور در راستای دستورات و احکام اسلامی حرکت نمایند و سیاست‌ها و اهداف خویش را براساس دستورات اسلامی پایه ریزی نمایند. همچنین در بخش سوم طرح کلیات نظام آموزش و پرورش تحت عنوان اصول حاکم بر نظام؛ در اصل چهارم، ص ۵۱ چنین آمده است: در آموزش و پرورش نه تنها تعلیمات دینی خاص بلکه همه برنامه‌ها و آموزش‌ها باید به عنوان اجزاء یک مجموعه هماهنگ اسلامی بر حسب اقتضاء و گنجایش، جنبه و جهت دینی داشته باشند. در این جهان پرسأله جز با درایت و سازماندهی خردمندانه جامعه و برنامه ریزی دورنگرانه نمی‌توان زندگی کرد و این کار هم جز با آموزش و پرورش و ارتقاء زمینه‌های تربیتی و علمی مناسب جامعه مقدور نیست. از سوی

دیگر دانش آموزان در محیطی پرورش می‌یابند که دارای حکومت جمهوری اسلامی است و تلاش برنامه ریزان بر آن است که دانش آموزان هرچه بیشتر براساس تعالیم دینی آموزه‌های برگرفته از قرآن و سنت آموزش دیده و تربیت شوند؛ بنابراین سرمایه گذاری برای تربیت دینی دانش آموزان یک جامعه در واقع اقدامی زیر بنائی است زیرا همین نسل که حامل اصلی فرهنگ، تمدن و پیشرفت در جنبه‌های گوناگون جامعه است. چنانکه در پیش کلیات طرح تغییر بنیادی آموزش و پرورش در بند ۴، چنین آمده است: چون وظیفه اصلی نظام آموزش و پرورش، تربیت انسان‌های الهی و هم جهت و هماهنگ با معیارهای اسلامی است. لازم است تزکیه و تربیت همچون نوری بر تمامی عناصر، اجزاء و برنامه‌های نظام بتابد و به منزله بستری برای یکایک آنها باشد. بدین منظور، تربیت انسان‌های الهی و همجهت و هماهنگ با معیارهای اسلامی که تعبیر دیگری از تربیت انسان متدین به عنوان هدف تربیت اسلامی است، وظیفه اساسی نظام آموزش و پرورش محسوب شده است. بنابراین مسئولان به منظور محقق ساختن شرایط مطلوب برای پرورش نسلی با ایمان و مذهبی موظفند با فراهم کردن برنامه‌های اصولی این مکان را فراهم سازند. شکوفا نمودن استعدادها و نهفته دانش آموزان تربیت فطرت خداجوی آنان و در نهایت هدایت آنان به سوی کمال الهی، مستلزم برنامه تربیتی مناسب است. بنابراین برنامه ریزان و دست اندر کاران تعلیم و تربیت و نظام آموزش و پرورش، مسئولیتی خطیر و نقشی اساسی و بنیادین بر عهده دارند (کشاورز، ۱۳۸۵: ۲۳).

کودکان انگلستانی در دوره‌های رشدی خود در مدارس و در سطح اجتماع با آموزش‌های دینی روبرو می‌شوند، مدارس کشور انگلستان در طیف مختلفی در شکل‌های متفاوت و متنوعی وجود دارند که در همگی بر رشد و آموزش‌های دینی تأکید شده است، در این مدارس معلم مسئول آموزش‌های دینی به دانش آموزان است. چارچوب ملی برنامه‌های درسی در انگلستان توسط شورایی مرکب از متخصصین حوزه‌های مختلف از جمله روانشناسی، علوم اجتماعی، علوم سیاسی، متخصصین دینی و ... تشکیل شده است که در تمامی سطوح آموزشی از جمله مدارس خصوصی و دولتی، دبیرستان‌ها، دانشگاه‌ها و سایر مراکز آموزشی نفوذ و نظارت دارند. برنامه‌های آموزش دینی در قالب گروه‌های هدف طراحی می‌شوند، از جمله گروه‌هایی با طبقه بندی، جنسیتی، سن و مذهب. این شورای تخصصی بر این باور است که

رشد و آموزش‌های دینی و دانش آموزان یک ارتباط دوطرفه دارند و موجب تداوم و تکامل یکدیگر می‌شوند به طوری که این آموزش‌ها موجب رشد شناختی، معنوی و سلامت روان و جسم این افراد می‌شود و از طرفی این دانش آموزان در صورتی که با آموزش‌های دینی انس بگیرند و این آموزش‌ها را درونی کنند، در آینده‌ای نه‌چندان دور بازده این آموزش‌ها را در قالب سلامت جامعه و پیشرفت‌های علمی جامعه خواهیم دید. این شورا به دنبال اهدافی در زمینه تربیت و آموزش دینی است از جمله:

بررسی دین و جهان از طریق رویکردها و تجارب متفاوت

افزایش انعکاس و ابراز نظرات خود دیگران با افزایش خلاقیت و کارآمدی این نظرات

ایجاد بینش، درک، جهان‌بینی و اخلاقی بر مبنای دین

در این کشور آموزش‌های دینی در مدارس و دانشگاه‌ها با ایجاد فرصت و محلی برای پیدایش این سؤال که معنا و هدف زندگی چه چیزی است، باورهای مربوط به خداوند چیست، سرانجام دنیا و جهان و همچنین مفهوم خوبی و بدی در جهان و نظر انسان‌ها، به آموزش می‌پردازد. در این آموزش‌ها به پاسخ‌های سوالات بالا در سطوح مختلف منطقه ای، کشوری و جهانی در قالب ادیان مختلف پرداخته می‌شود. پاسخ‌های مختلف به سوالات را یاد می‌گیرند و بر این باور می‌رسند که بایستی به تمامی پاسخ‌ها احترام گذاشت و در قالب چارچوبی واحد به آن‌ها نگرست. این دانش آموزان بایستی یاد بگیرند که در جامعه با وجود ادیان متفاوت به آن‌ها احترام گذاشته و به سازگاری و کارایی مناسبی برسند که در نهایت تبدیل به فرد مفیدی برای کشور خود بشوند. برنامه آموزش و تربیت دینی بایستی به اهدافی مانند:

۱- ایجاد آگاهی از ادیان مختلف در جهان تا به توانایی‌هایی از جمله الف) درک، توصیف و تبیین ادیان مختلف در جهان، ب) شناخت منبع پاسخ‌های ادیان مختلف به سؤال‌های اساسی و چالش‌های زندگی، پ) ارزیابی و سنجش راه‌های مختلف زندگی و تفاوت‌های بین این راه‌ها برای رسیدن به معنا و هدف زندگی.

۲- کسب آگاهی و بینش درباره تأثیرات متقابل دین و جهان هستی، برای کسب توانایی‌هایی مانند الف) توضیح به‌باورها و تأثیرات مختلف فرد و جامعه بر یکدیگر، ب)

افزایش توانایی تشخیص و تمییز پاسخ‌های متفاوت به هویت، تنوع، معنا و ارزش زندگی، پ) ارزیابی چندبعدی تأثیرات مذهب در جهان

۳- کسب و استقرار مهارت‌های موردنیاز برای جهان‌بینی دینی، جهت کسب توانایی‌هایی مانند الف) جستجو و یافتن کلیدهایی برای سوالات مربوط به تعلق، معنا و واقعیت زندگی، ب) حصول اطمینان از زیستن سازگارانه انسان‌ها با ادیان متفاوت در کنار یکدیگر با عملکرد مفید و پ) بیان ارزش‌ها، نظرات و توضیح اینکه چرا این اعتقادات برای ما مهم هستند و چه تأثیری در زندگی فردی و جمعی انسان‌ها دارند.

تحصیلات دینی در دانشگاه‌های این کشور حتی تا مقطع دکتری نیز وجود دارد و زمینه برای کسب مدارک و مدارج تخصصی در این حوزه نیز مهیا است (شورای تخصصی آموزش‌های دینی انگلستان، ۲۰۱۳: ۳۴).

طبق گزارشی که مرکز ملی مطالعه رشد کودکان انگلستان در سال ۲۰۰۴ ارائه داده است حضور در برنامه‌های آموزشی دینی از جمله مدارس و کلیساها رشد مثبتی بر رشد کودکان دارد و در جهات مختلفی موجب پیامدهای مثبتی و سودمندی می‌شود (براون و تایلور، ۲۰۰۷: ۹).

از آنجایی که بررسی تطبیقی روش‌های تربیتی می‌تواند افق جدیدی از چالش‌ها، موانع، فرصت‌ها و تهدیدها را مشخص سازد که از این نتایج می‌توان برای طراحی برنامه‌های درسی و تربیتی بهره برد. از این رو برای بررسی هر چه بیشتر نقاط قوت، ضعف‌ها، راهکارها، چالش‌های فرارودر این پژوهش به بررسی مقایسه‌ای روش‌های تربیت دینی کشور ایران و کشور اروپایی انگلستان خواهیم پرداخت. از دلایل انتخاب کشور انگلستان می‌توان به رتبه ی ششم انگلستان در گزارش رده بندی جهانی که بر اساس سالهای ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۵ انجام گردیده اشاره کرد، مساله مهم دیگر دسترسی پژوهشگر به منابع اطلاعاتی است، یکی دیگر از دلایل انتخاب این دو کشور دسترسی به منابع اطلاعاتی مرتبط با این کشورها است، همچنین وجود این کشور در رده بندی ۱۵ کشور برتر مقیاس جهانی KOF است که کشورها را از لحاظ سه سطح اقتصادی، سیاسی و اجتماعی رده بندی می‌نماید و کشور انگلستان در ۱۵ کشور برتر این رده بندی قرار دارند. یکی دیگر از دلایل انتخاب این کشورها این موضوع است که در کشور انگلیس

آموزش‌های مذهبی دوران دبستان طبق منطقه جغرافیایی و مذهب رسمی افراد هر منطقه انجام می‌شود گرچه اصل ملی در این آموزش‌ها لحاظ گردید اما نکته جالب توجه، لحاظ کردن همه ادیان در آموزش‌ها است که در دیگر کشورها این موضوع مشاهده نمی‌شود.

روش پژوهش

روش تحقیق تطبیقی یا مقایسه‌های یکی از مهمترین و پرکاربردترین روشهای پژوهش در حوزه مسائل کلان علوم است، که با پرسشهای بزرگ سروکار دارد؛ و واحدهای مشاهده شده و تحلیل خود را از سطوح میانی و کلان انتخاب مینماید، در پژوهش حاضر نخست بنیادهای فلسفی تربیت دینی در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس این بنیادهای بررسی شده با فلسفه تربیت دینی در کشور انگلیس مقایسه خواهد شد. از همین رو محتوای سندهای معتبر و مرتبط با موضوع پژوهش تحلیل کیفی خواهند شد، اما از آنجا که برای تحلیل محتوای کیفی همچون یکی از رویکردهای کیفی پژوهش روش‌های گوناگونی هست (ریگین، ۱۴:۱۳۸۸)، در پژوهش حاضر برای مقایسه نظام‌های تربیت دینی در دو کشور مذکور، از روش تحلیل تطبیقی قیاسی بهره گرفته می‌شود.

تحلیل محتوای مبتنی بر قیاس، که برخی آنرا "تحلیل محتوای هدایت شده" هم نامیده اند، همانند رویکرد قبلی کار خود را با آماده سازی اولیه برای تحقیق آغاز میکند، اما در مرحله سازماندهی، مسیر متفاوتی را در پیش می‌گیرد. استفاده از این رویکرد زمانی ضرورت می‌یابد که پیرامون موضوع تحقیق، دیدگاه‌های نظری گوناگونی وجود دارد، و هدف از انجام تحقیق، آزمون نظریه‌های پیشین و یا بسط آنها در یک زمینه متفاوت است. نظریه‌ها و ادبیات موجود در یک زمینه میتواند به پیشینی متغیرها و روابط میان آنها کمک کند. از اینرو، می‌توان فرایند مطالعه را به شکلی ساخت یافته تر و با بهره‌گیری از این دیدگاه‌های پیشینی هدایت کرد. دیدگاه‌های موجود به ما کمک می‌کند که به تعریف عملیاتی مفاهیم مورد نظر دست پیدا کنیم. این تعریف عملیاتی مقولات مورد نیاز پژوهش را فراهم می‌آورد. تعریف عملیاتی از صفات مستتر در هر متغیر تشکیل شده و این صفت‌ها باید مانع الجمع و جامع باشند مقولات اصلی که معرف موضوع مورد مطالعه هستند از تعریف عملیاتی، استخراج شده و در یک جدول

قرار میگیرند. استفاده از تعریف عملیاتی و ایجاد فهرستی از مقولات، به معنای پذیرش همه جانبه رهیافت قیاسی نیست. در اینجا میتوان با توجه به هدف تحقیق، یک ماتریس مقوله بندی ساخت یافته و یا ساخت نیافته را ترسیم کرد (ریگین، ۱۳۸۸: ۴۳). در حالت اول، ما با فرایندی کاملاً قیاسی مواجه هستیم، در حالی که در صورت دوم، این فرایند کار خود را با قیاس شروع میکند و سپس به استقرار پیوند میخورد.

جامعه آماری پژوهش حاضر عبارت است از اسناد و مدارک موجود در باب تربیت دینی در سایت های نشریات و مجلات معتبر علمی، سایت های آموزش و پرورش رسمی، اسناد علمی و لوایح قانونی رسمی مربوط به امر تربیت دینی در دو کشور ایران و انگلستان. در این پژوهش از نمونه گیری هدفمند استفاده خواهد شد. نمونه مورد بررسی اسناد، مقالات و لوایح قانونی است. نمونه مورد بررسی اسناد و مقالات و لوایح قانونی است که از میان دو کشور ایران انگلستان انتخاب شده است. این سه کشور در زمینه فعالیتهای مربوط به بهسازی تربیت دینی از جمله کشورهای پیشرو بوده اند، و از جمله کشورهایی هستند که پایبندی به تربیت دینی در آنها بالاست. واحدهای تحلیل در این پژوهش نیز عبارتند از اسناد، مقالات و مدارک و لوایح قانونی رسمی مربوط به تربیت دینی در سه کشور.

برای گردآوری اطلاعات ابتدا به تعریف عملیاتی مفاهیم مورد نظر دست پیدا می کنیم. این تعاریف عملیاتی مقولات مورد نیاز پژوهش را فراهم می کنند. تعریف عملیاتی از صفات مستتر در هر متغیر تشکیل شده و این صفات باید مانع الجمع و جامع باشند. مقولات اصلی که معرف موضوع مورد مطالعه هستند از تعاریف عملیاتی استخراج شده و در یک جدول قرار می گیرند. استفاده از تعریف عملیاتی و ایجاد فهرستی از مقولات به معنای کاربرد روش قیاسی است. در اینجا می توان با توجه به هدف تحقیق، یک ماتریس مقوله بندی ساخت یافته یا ساخت نیافته را ترسیم کرد. برای سازماندهی اطلاعات نیز می توان از هر دو ماتریس ساخت یافته یا ساخت نیافته استفاده کرد. با استفاده از یک ماتریس مقوله بندی ساخت یافته همه داده ها مرور شده و در زیر مقولات مرتبط گنجانده می شوند. برای بالا بردن اطمینان از صحت فرآیند مقوله بندی، تمام متن مورد نظر مرور و نکات کلیدی آن برجسته شده و سپس با مراجعه دوباره به متن، مقولات مورد نظر به آنها اطلاق می شود.

اطلاعات و داده‌ها

در ادامه به ارائه اطلاعات مختلفی در زمینه مدارس، نحوه شروع کلاس‌ها و سایر خصوصیات آن پرداخته ایم.

جدول ۱- اطلاعاتی در مورد مدارس در دو کشور و سایر خصوصیات آنها

انگلستان	ایران	خصوصیات
۸:۳۰ تا ۱۵	۷:۳۰ تا ۱۲:۱۰	شروع کلاس‌ها
۱۵ دقیقه	۱۰ دقیقه	زمان استراحت بین هر کلاس
۴۵ دقیقه	۴۵ دقیقه	زمان هر کلاس
زبان انگلیسی، ریاضیات و علوم هنر و طراحی، علوم اجتماعی، محاسبات، طراحی و تکنولوژی، زبان خارجی، موسیقی، ورزش، تاریخ، جغرافیا (ارائه آموزش دینی در مدارس اجباری بوده ولیکن والدین فرزند می‌توانند بصورت اختیاری این حق را دارند که فرزند خود را از دیافت این آموزش‌ها منع کنند.)	قرآن، تعلیمات دینی، انشا فارسی، املا، فارسی (خواندن و درک مطلب)، تعلیمات اجتماعی، هنر، علوم طبیعی و بهداشت، ریاضی، ورزش	دروس
۴۲ هزار دلار (۱۳۴ میلیون تومان)	۴۵۰۰ دلار (۱۴ میلیون تومان)	حقوق سالانه معلمان
۱۴ نفر	۳۲ نفر	میانگین دانش آموزان یک کلاس
۳۲ ساعت	۲۵ ساعت	ساعات کاری معلمان دوره ابتدایی

در جدول ۱ که اطلاعاتی اجمالی از مقطع ابتدایی دو کشور ارائه کرده است، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی وجود دارد؛ شباهت‌ها: زمان استراحت بین کلاس‌ها در هر دو کشور به طور میانگین با هم برابر هستند، زمان هر کلاس در مقطع ابتدایی در هر دو کشور با هم برابر است، دروسی مانند: زبان (رسمی کشور)، ریاضیات، هنر و ورزش در هر دو کشور در مقطع ابتدایی تدریس

می‌شود. تفاوت‌ها: - ساعت آموزشی کشور انگلستان به مراتب بیشتر از ایران بوده، در کشور انگلستان ارائه آموزش دینی در مدارس اجباری بوده ولیکن والدین فرزند می‌توانند بصورت اختیاری این حق را دارند که فرزند خود را از دیافت این آموزش‌ها منع کنند، حقوق معلمین در ایران در مقایسه با کشور انگلستان تفاوت معناداری دارد و به مراتب بسیار کمتر می‌باشد، میانگین دانش آموزان هر کلاس در کشور انگلستان کمتر بوده و کشور ایران بیشتر می‌باشد، ساعت کاری مدارس ابتدایی در انگلستان به مراتب از ایران بیشتر است. اهداف آموزش مقطع ابتدایی در کشورهای ایران و انگلستان در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۲- اهداف آموزش مقطع ابتدایی در کشورهای ایران و انگلستان

انگلستان	ایران
به دست آوردن:	اهداف شناختی شامل:
- سواد خواندن و نوشتن	- آموزش خواندن، نوشتن، حساب کردن و استدلال کردن.
- حساب	- آموزش اطلاعات ساده درباره محیط
- خلاقیت	طبیعی و اجتماعی پیرامون خود.
- مهارت‌های ارتباطی	- یادداد بعضی آیات ساده و سوره‌های کوچک قرآن کریم.
لذت بردن از:	- آموزش تدریجی رموز خلقت به کودک و جلب توجه او به
- یادگیری	مبدأ آن.
- توسعه تمایلهادامه‌یادگیری	- یاددادن قرآن مجید در حد درست خوانی.
توسعه توانایی برای:	- دادنا اطلاعات لازم در زمینه واجبات دینی.
- تفکر انتقادی	- آموزش اطلاعات بهداشتی و ایمنی.
- قضاوت منطقی	- تقویت حس کنجکاوی دانش آموز نسبت به محیط
قدردانی و احترام به منزلت کار	اجتماعی و طبیعی خود
توسعه ارزش‌های مطلوب:	- آشنا کردن دانش آموزان با زندگی پیامبران و ائمه معصومین
- استانداردهای اجتماعی	(ع) در حد ممکن.
- اخلاقی	- آشنا کردن دانش آموزان با قوانین و هنجارهای اجتماعی.
- دینی	اهداف عاطفی شامل:
توسعه دادن:	- تقویت انگیزه آمدن به مدرسه
- سلامت فرد از لحاظ فیزیکی و جسمی و روانی	- علاقه مند کردن کودک به درس خواندن و یادگیری.
- ارزش‌های زیبایی شناختی و قدردانی خود و فرهنگ‌های	- علاقه مند کردن کودک به ارزش‌ها و آداب و رسوم
دیگر	اسلامی و میهنی و احترام گذاردن به آنها.

<p>- آگاهی و قدردانی از محیط زیست</p> <p>- آگاهی و قدردانی برای سایر ملت‌ها و جامعه بین‌المللی</p> <p>- استعداد های فردی</p> <p>- آگاهی و قدردانی از نقش فناوری در توسعه ملی</p> <p>القای تدریجی احترام و عشق به کشور خود و نیاز به همزیستی</p> <p>هماهنگ</p> <p>ترویج مسئولیت اجتماعی و استفاده مناسب از اوقات فراغت</p>	<p>- یاد دادن کنترل و عواطف و ابزار آنها به نحو مطلوب.</p> <p>- احترام گذاردن به بزرگسالان.</p> <p>- علاقه مند کردن به نظم و مسئولیت پذیری و رعایت حقوق دیگران.</p> <p>- علاقه مند کردن دانش آموز به فعالیت های اجتماعی و تعاون.</p> <p>اهداف روانی^۶ حرکتی شامل:</p> <p>- پرورش تن و روان و حفظ سلامت جسمی و روانی و شادابی کودک.</p> <p>- ایجاد عادت به نظم و تربیت و پرورش روح همکاری با دیگران.</p> <p>- ایجاد زمینه شکوفایی و رشد استعداد هنری.</p> <p>- پرورش دقت، کنجکاوی و خلاقیت.</p> <p>- ایجاد عادات بهداشتی و ایمنی.</p> <p>- آشنایی با نماز و آموزش عملی آن.</p>
---	---

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، با مقایسه و بررسی اهداف آموزش و پرورش دو کشور مورد مطالعه می‌توان گفت که:

- اصل خواندن - نوشتن و حساب در اهداف آموزشی هر دو کشور در مقطع ابتدایی است.
- از جمله موارد اساسی که در اهداف آموزش ابتدایی دو کشور مورد مطالعه با هم مشترک است می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- علاقه مند کردن دانش آموزان به تحصیل
- وادار کردن دانش آموزان به تفکر
- ایجاد حس مسئولیت پذیری
- ایجاد نظم
- آموزش همکاری بین دانش آموزان
- معرفی اجتماع و اجتماعی سازی دانش آموزان
- استفاده از خلاقیت
- توسعه تمایل به ادامه یادگیری

- پرورش روان و حفظ سلامت فیزیکی و روانی
 نکته قابل توجهی که در اهداف آموزش ابتدایی در دو کشور قابل توجه می‌باشد این است که فقط در کشور ایران بسیاری از اهداف شامل اهداف آموزش دینی می‌باشد این در حالی است که کشورهای انگلستان بیشتر به مسائل اخلاقی، اجتماعی و حقوق شهروندی می‌پردازند.
 - توجه به منزلت کار در کشور انگلستان به مراتب بیشتر از کشور ایران است.
 - در کشور ایران که زبان رسمی آن فارسی است، آشنایی و خواندن قرآن که عربی می‌باشد، جزو اهداف آموزش ابتدایی است که قابل توجه است.
 در ادامه محتوای آموزشی دو کشور مورد مقایسه قرار گرفته است.

جدول ۳- محتوای آموزشی تربیت دینی در کشور ایران و انگلستان

انگلستان	ایران
<p>مفاهیمی در مورد پیدایش جهان، مبدا هستی، خداوند، انسان و ارتباط آن با طبیعت، حقوق انسانها در ادیان مختلف</p> <p>نقش دین در سلامت روان و جسم انسانها و سلامت جامعه،</p> <p>اهمیت خانواده و والدین</p> <p>اهمیت استقلال فردی و تامین معاش</p> <p>تصمیم گیری در موقعیت‌های مختلف که اعتقادات و باورهای مذهبی فرد را به چالش می‌کشد،</p> <p>قبول مسئولیت برای اعمال خود</p> <p>داستان‌هایی در مورد پیامبران ادیان مختلف</p> <p>منشا ادیان</p> <p>توصیه‌های ادیان برای زندگی بهتر</p>	<p>تاریخچه دین اسلام</p> <p>داستان‌های دینی اسلام</p> <p>خانواده و برابری انسانها</p> <p>آموزش اصول دین اسلام</p> <p>اهمیت اعمال مذهبی دین اسلام مانند نماز، روزه و ...</p>

در جدول ۳ مشخص است که محتوای آموزش دینی در ایران بر پایه آموزش و معرفی کامل دین اسلام بوده و اصول و فروع آن به طور کامل آموزش داده می‌شود. در کشورهای

انگلستان منشا ادیان مختلف و پیامبران ادیان مختلف معرفی شده است. در جدول ۷ نیز نحوه ارزشیابی درس دینی در مقطه ابتدایی در دو کشور مورد مطالعه آورده شده است.

جدول ۴- روش‌های ارزشیابی درس تربیت دینی در دو کشور ایران و انگلستان

انگلستان	ایران
ارزشیابی در کشور انگلستان همانند سایر دروس نمی باشد و عملکرد فرد در مواردی چون شرکت در بحث‌های کلاسی، پرسش و پاسخ‌های کلاسی، ارائه تحقیق‌های کلاسی، شرکت در نمایش‌های تئاتر دینی و مذهبی، ارائه و جمع‌آوری تصاویر و فیلم‌های مرتبط با دروس صورت می‌گیرد.	ارزشیابی همانند سایر دروس تحصیلی به صورت صرفاً امتحان کتبی و امتحان شفاهی شامل قرائت قرآن انجام می‌گردد.

در روش‌های ارزشیابی تربیت دینی که در جدول ۴ مشاهده می‌شود نکات زیر قابل توجه است:

- در کشور ایران، دروسی که مربوط به تربیت دینی هستند، دقیقاً به چشم سایر دروس دیده می‌شوند و در ارزشیابی هیچ فرقی نمی‌کنند؛ چرا که دانش آموز برای کسب نمره بالا در درس تعلیمات دینی دقیقاً باید همان کاری را کند که مثلاً برای کسب نمره در درس علوم انجام می‌دهد؛ پس می‌توان گفت که صرفاً به قدرت حافظه دانش آموز نمره داده می‌شود؛ چون هر دانش آموزی که بتواند مطالب درس را بهتر حفظ کند و در امتحان کتبی وارد کند نمره بالایی خواهد گرفت. که این مطلب در ارزشیابی در درس قرآن هم تفاوت چندانی ندارد و هر دانش آموزی که بتواند بهتر قرائت کند، نمره بالاتری خواهد گرفت.
- نکته قابل توجه این است که ارزشیابی تربیت دینی در کشور انگلستان، با ارزشیابی سایر دروس متفاوت است بدین صورت که نمره در بخش‌هایی همچون فعالیت‌های کلاسی، مشارکت در بحث‌های کلاس و تشخیص معلم، تقسیم و در نهایت نمره آن داده می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

همانگونه که نتایج نشان داد هدف های تربیت دینی در کشور ایران با انگلستان دارای شباهت هایی بود مانند: سلامت روان، سلامت جامعه، رشد معنوی، رشد شناختی، معنا و هدف زندگی، معرفی خوبیها و بدیها (فضائل و رذائل اخلاقی). اشاره به تأثرات دین در: زندگی شخصی، زندگی اجتماعی، مسائل روزمره زندگی اشاره و تبیین میشود. همچنین احترام به ادیان دیگر در اهداف تربیت دینی هر سه کشور وجود دارد. هدف های آموزش و پرورش تربیت دینی در هر کشوری می تواند ما را در شناخت جریان، ابزار و مقدمات هر آموزش آشنا سازد، مسلماً در جامعه ای که آموزش و پرورش دینی بایستی احترام به همه ادیان را سرلوحه کار خویش قرار دهد می توان انتظار داشت که ادیان مختلف در این کشور به دیده احترام نگریسته و از ارزش خاص خود برخوردارند، تحمیلی از جانب دیگر ادیان بر آنها صورت نمیگیرد و هر فردی که پیرو دین خاصی است می تواند در سایه تعالیم دین خود مفاهیم و موضوعات مورد نیاز را در محیطی امن و به دور از بی احترامی بیاموزد. نظام آموزشی هر کشوری شامل عناصر اهداف، محتوا، روش های تدریس و شیوه های ارزشیابی است، این عناصر مورد توافق متخصصان برنامه درسی است، در این چارچوب، هدف اولین عنصر است که در واقع حد یادگیری را مشخص می کند (ملکی، ۱۳۸۶: ۵۴). اولین عنصر و سنگ بنا هدف است، سنگ بنایی که ادامه مسیر را جهت دهی می کند و بقیه فعالیت های آموزشی طبق آن انجام می شود،

تفاوت های هدف های تربیت دینی در دو کشور نیز در ادامه آمده است: در کشور ایران صرف تربیت و آموزش دینی بیشتر متمرکز بر دین اسلام میباشد و معرفی ادیان دیگر سهم خیلی کمی دارد. در کشور انگلستان بیشتر به جهانیابی اخلاقی تأکید شده است ولیکن در کشور ایران جهانیابی دینی مورد نظر است. بررسی رابطه دین و جهان در کشور انگلستان از دیدگاه های مختلفی بحث میشوند ولی در کشور ایران اینطور نیست. در کشورهای انگلستان اطلاعاتی در مورد اخلاق و فلسفه تعلیم داده میشود ولیکن در ایران اصول اخلاق بیان میشود. وظیفه اصلی نظام آموزش و پرورش در ایران، تربیت انسان های الهی و هم جهت و هماهنگ با معیارهای اسلامی است، لازم است تزکیه و تربیت همچون نوری بر تمامی عناصر و اجزا و برنامه های نظام بتابد (طرح کلیات نظام آموزشی و پرورشی جمهور اسلامی ایران، ۱۳۶۷: ۷). از همین رو

مشخص می‌شود که دین اسلام جهت دهنده‌ی اصلی در تشکیل جهان بینی فرد است، متعاقباً برنامه‌های نیز طوری طراحی خواهند شد که فرد را به تربیت دینی و جهان بینی دینی اسلامی سوق دهد، در کشور انگلستان جهان بینی اخلاقی مدنظر است، گرچه بین اسلام و اخلاق منافاتی وجود ندارد و اسلام شامل اخلاقیات هم می‌شود، اما در کشور انگلستان جهان بین اخلاقی مورد تاکید است و به دین خاصی تاکید نمی‌شود، نتیجه این امر می‌تواند در تعلق و تعهد افراد به دین خود موثر باشد، کودکانی که در ایران تحت نظام آموزشی دینی قرار می‌گیرند که جهان بینی دینی و اسلامی را به وی یاد می‌دهد مسلماً از همان کودکی با احساس تعلق و پیوندی بیشتر به اسلام پرورش می‌یابد، اما در صورتی که به دین خاصی تاکید نگردد گرچه مفاهیم اخلاقی را به فرد می‌آموزند و سعی بر این دارند که در وی جهان بینی اخلاقی به وجود آورند اما وی جهانی بین خود را بودن چارچوب دین تشکیل می‌دهد و این عاملی است که می‌تواند در ضعف و سستی پایبندی و باور فرد به دین موثر باشد.

همچنین در اهداف تربیت دینی کشور ایران می‌توان به موارد پررنگ چون مفاهیم دینی از جمله تقوا، ایثار، عدالت خواهی و غیره اشاره کرد این موارد می‌توانند حاوی نکات مهم تربیت باشد، در برنامه درسی که هدف‌هایی از این قبیل دنبال می‌شود می‌توان پیش بینی نمود که این خصوصیات از همان کودکی در طرز تفکر و رفتار فرد نیز جلوه گر شود، در صورتی که در کشور انگلستان بیشتر به مفاهیمی مانند تفکر انتقادی، معنای زندگی، معنای خوبی و بدی، رشد حس وطن خواهی و اخلاق پرداخته می‌شود، گرچه بایستی اذعان نمود که این اهداف مورد قبول بوده و از لحاظ تربیتی دارای ارزش هستند اما اهدافی که در مفاهیم در تربیت دینی ایران وجود دارد شامل این خرده اهداف کشورهای اروپایی نیز می‌شود.

در کشور ایران مفاهیم اخلاقی و ارزشی طبق دین اسلام لحاظ می‌گردد، زیرا اسلام دین کامل و جامعی بوده و در برگیرنده هر نکته اخلاقی و ارزشی است که در هر فلسفه و مکتب و دین ماقبل خود آمده است، به عنوان مثال در کشوری که عدالت سرلوحه آموزش‌ها است کودک می‌آموزد که نه تنها سرزمین و وطن خود دارای احترام و اهمیت است بلکه دیگر سرزمین‌ها نیز دارای ارزش هستند و عدالت حکم می‌کند که سرزمینی مورد هجوم قرار نگیرد، این تفکر فراملیتی است، تفکر جهانی که نه تنها اتحاد بین مردم یک کشور را بهبود می‌بخشد

بلکه در ایجاد حس برابری و برادری انسانهای تمامی کشورها موثر است، اما در کشوری که هدف تنها وطن خواهی باشد، موضوع دیگر سرزمینها و برابری و برادری با آنها مورد کم توجهی و حتی می‌تواند مورد فراموشی قرار گیرد.

در کل این نتیجه‌گیری در مورد اهداف تربیت دینی مقطع ابتدایی در دو کشور ایران و انگلستان به دست می‌آید که اهداف موجود در کشور ایران مبتنی بر دین اسلام بوده، جامع‌تر است و به نوعی در برگیرنده اهداف دو کشور دیگر نیز است همچنین در ایجاد حس تعلق و تقویت ایمان افراد نیز موثر است، در کشور انگلستان نیز بیشتر به مفاهیم اخلاقی که مستقل از دین خاصی توجه شده است.

همانگونه که گفته شد محتوا دومین عنصر در برنامه‌های آموزشی است، محتوا از اهداف سرچشمه می‌گیرد، اهدافی که از قبل تهیه شده اند، و وقتی اهداف تربیت دینی در کشور ایران بر اساس دین اسلام است محتوا نیز از همین منبع سرچشمه می‌گیرد به مفاهیم اسلامی توجه خواهد شد و به عبارتی دیگر می‌توان بیان نمود که اسلام محتوای برنامه‌های تربیت دینی ایران را تشکیل می‌دهد، همچنین در کشور انگلستان نیز مانند مبدا هستی، ادیان مختلف، نقش دین در سلامت جامعه و فرد، اهمیت استقلال فردی و اشتغال زایی اشاره کرد، باز هم با اندکی تامل می‌توان دریافت که محتوای برنامه تربیت دینی در کشور ایران در برگیرنده محتوای کشور دیگر است با این تفاوت که در کشور انگلستان تمامی دانش آموزان با ادیان مختلف آشنا شده و تمامی ادیان جز محتوای آموزشی هستند، امری که در ایران کمتر وجود دارد و بیشتر محتوای از دین اسلام نشات می‌گیرد.

باورهای دینی و مذهبی از احکام الهی سرچشمه می‌گیرد که تأثیرات فردی و اجتماعی ویژه‌ای در مقاطع مختلف زندگی افراد دارد. گرایش معتقدانه و آگاهانه دانش آموزان به فلسفه دین و وجوب احکام الهی و متناسب بودن آن با نیازهای اجتماعی و عاطفی و درک این باورها و درونی کردن ارزشهای دینی کمک میکند. با توجه به فضای تکنولوژی و تغییرات سریع، دانش آموزان هر روز بیشتر با ارزش‌های متنوع و متفاوتی روبه‌رو می‌شوند که اگر آگاهی لازم رانداشته و باورهای مذهبی‌شان را به درستی درک نکرده باشند به انحراف کشیده می‌شوند (نوروزی، شهرکی و مرادی، ۱۳۹۲: ۱).

نکته‌ای در مبحث محتوای تربیت دینی در این دو کشور بایستی مورد توجه قرار گیرد بحث تناسب محتوا با ویژگی‌های سنی و یادگیری کودکان است، عاملی که در صورت غفلت می‌تواند منجر به دلزدگی یادگیرندگان گردد، کودکی دوره‌ای است که از لحاظ یادگیری بیشتر با مفاهیم عینی سروکار دارد، گرچه نمی‌توان ادعا نمود کودک توانایی درک مفاهیم انتزاعی را ندارد، اما اولویت با آموزش مفاهیم عینی است، به صورتی که کودکان به تدریج توانایی درک مفاهیم انتزاعی را پیدا می‌کنند، اما در صورتی که بسیاری از مواردی که در محتوای تدریسی تربیت دینی دوران دبستان ارائه می‌شود از لحاظ طبقه بندی جز مفاهیم انتزاعی هستند، طبیعتاً بایستی در یادگیری یک کودک ۸ ساله با یک نوجوان ۱۸ ساله در یادگیری مفهومی مانند معاد، عدالت، ایثار و ... تفاوت وجود دارد. اما آیا این امر در لحاظ کردن محتوای مورد یادگیری، مورد توجه قرار گرفته است؟!

در صورتی که در کشورهای انگلستان بیشتر به مفاهیم عینی مانند اشتغال، درآمدزایی، استقلال مادی، پیامبران و خواندن کتاب‌های مذهبی تاکید می‌شود گرچه در محتوای برنامه درسی ایران این موارد مورد توجه قرار گرفته اما محتوایی بیش از این موارد لحاظ شده است، محتوایی که با توجه به روش‌های تدریس و خصوصیات یادگیرندگان به نظر می‌رسد مناسب نمی‌باشد و منجر به رسیدن به اهداف نیز نمی‌گردد. در مبحث روش‌های ارزشیابی در کشور ایران، دروسی که مربوط به تربیت دینی هستند، دقیقاً به چشم سایر دروس دیده می‌شوند و نحوه ارزشیابی این درس با سایر دروس هیچ تفاوتی ندارد؛ چرا که دانش آموز برای کسب نمره بالا در درس تعلیمات دینی دقیقاً باید همان کاری را کند که مثلاً برای کسب نمره در درس تاریخ انجام می‌دهد؛ پس می‌توان گفت که صرفاً به قدرت حافظه دانش آموز نمره داده می‌شود؛ چون هر دانش آموزی که بتواند مطالب درس را بهتر حفظ کند در امتحان کتبی وارد کند نمره بالایی خواهد گرفت. که این مطلب در ارزشیابی در درس قرآن هم تفاوت چندانی ندارد و هر دانش آموزی که بتواند بهتر قرائت کند، نمره بالاتری خواهد گرفت.

اما ارزشیابی تربیت دینی در کشور انگلستان، با ارزشیابی سایر دروس متفاوت است بدین صورت که نمره در بخش‌هایی همچون فعالیت‌های کلاسی، مشارکت در بحث‌های کلاس و

تشخیص معلم، تقسیم و در نهایت نمره آن داده می‌شود. اگر بخواهیم این روش‌های ارزشیابی را در دو کشور مورد بررسی قرار دهیم مشخص می‌شود که در ایران همه موارد از پیش تعیین شده است، کتاب‌های درسی، روش تدریس، مفاهیم و همچنین روش ارزیابی. وقتی معلم وظیفه دارد موارد دیکته شده را عیناً به روش سنتی آموزش دهد، طبیعتاً از ارزشیابی نیز به همین صورت انجام می‌گیرد، و هرچه نمره دانش آموزان در این درس بالاتر باشد ملاکی بر یادگیری بهتر و عملکرد موفق معلم است، موضوعی که تدریس و ارزشیابی توسط معلمان را جهت می‌دهد و معلمان سعی می‌کنند تا دانش آموزان نمرات بالاتری کسب کند، اما در این بین درک دانش آموز، رسیدن به باور و درونی کردن ارزش‌ها توسط دانش آموز مورد بی توجهی قرار می‌گیرد، روش تدریسی که به دانش آموزان نشان می‌دهد بایستی مطالب را برای روز امتحان حفظ کنند این باور را در دانش آموز ایجاد می‌کند که تنها وظیفه‌شان، حفظ این مطالب و انتقال مطالب حفظی در برگه‌های امتحانی است، اما این روش چقدر به تغییر رفتار و رسیدن به هدف آموزش و پرورش در ایران که همانا تربیت فردی باتقوا و آشنا با خداوند است نزدیک می‌سازد؟ پاسخ این پرسش را می‌توان بدین صورت ارائه نمود که تغییر رفتار و تغییر نگرش و ارزش‌های فرد از طریق آموزش‌های مبتنی بر خصوصیات یادگیرندگان، علاقی وی، نیازهای وی، شرایط سنی وی و محتوای مورد آموزش میسر می‌شود، روش سنتی تدریس و ارزشیابی در مورد این محتوای دینی پاسخگو نمی‌باشد و نمی‌تواند به نحوه‌ی مطلوبی این هدف را میسر سازد.

یکی دیگر از نکات قابل توجه استفاده از ارزشیابی‌های چند بعدی در کشور انگلستان است، ارزشیابی‌هایی که بر پایه چندین حوزه مختلف صورت می‌گیرد که هر حوزه تأکید بر جنبه خاصی از موضوع را به عهده دارد، استفاده از تئاتر و نمایش به عنوان راهی برای ارزشیابی علاوه بر مزایایی قابل توجهی که برای کودکان این سن دارد مانند افزایش ارتباطات اجتماعی، یادگیری نحوه ارتباط، اجتماعی شدن، کاهش ترس‌ها و اضطراب‌های حضور در اجتماع، کسب تایید و تشویق اطرافیان، می‌تواند با قرار دادن کودک در موقعیتی که به صورت عملیاتی و واقعی مفاهیم دینی و اخلاقی را نشان می‌دهد منجر به درک بهتر و خو گرفتن کودک با این

مفاهیم گردد. یا به عنوان مثال جمع آوری تحقیق، تصاویر و اطلاعات مرتبط با مفاهیم دینی توسط کودک وی را به صورت فعالانه درگیر یادگیری می‌نماید.

متأسفانه در ایران تدریس تک بعدی، ارزشیابی تک بعدی را هم در پی داشته، نظام آموزشی و معلمین تنها به عددی که نشان‌دهنده‌ی حفظ و نگارش مطلوب دانش آموز است اکتفا کرده و دیگر بخش‌های رسالت خود را به دیده غفلت می‌نگرد. این روش ارزشیابی شوق و انگیزش را نیز از کودکان می‌رباید، کود در می‌یابد که آموزش تنها به کلمات و جملاتی که بایستی با ترتیب و تلفظ خاصی فراگرفته شود سروکار دارد و در صورت ارائه این تکلیف، می‌تواند از ارزشیابی رهایی و نمره خوبی کسب کند. آسیب دیگر ترویج این باور در بین دانش آموزان و جامعه است که دانش آموزی که در نمرات مربوط به دینی در رده پایینی قرار دارد از لحاظ اعتقادی و نگرشی نیز ضعیف است، تفکری که متأسفانه پیامد این نوع ارزشیابی است و عواقب جبران ناپذیری دارد.

منابع

- ۱- انصاری، طاهره. (۱۳۸۰). راهکارهای اساسی و روش‌های کارآمدی در برنامه‌های پرورش برای نیل به تربیت مناسب دانش آموزان. خلاصه مقالات همایش آسیب‌شناسی تربیت دینی در آموزش و پرورش
- ۲- ریگین، چارلز. (۱۳۸۸). روش تطبیقی (فراسوی راهبردهای کمی و کیفی). ترجمه محمدفاضلی، چاپاول، تهران: نشر آگه.
- ۳- کشاورز، سوسن. (۱۳۸۷). شاخص‌ها و آسیب‌های تربیت دینی. دو فصلنامه تربیت اسلامی، سال سوم، شماره ششم، بهار و تابستان ۱۳۸۷، ۹۳-۱۲۲
- ۴- کشاورز، سوسن؛ (۱۳۸۵)، اهداف تربیتی آینده‌نگر در اسلام (با بررسی اهداف موجود در نظام آموزش و پرورش رسمی ایران)، ص ۴-۶
- ۵- ملکی؛ حسن (۱۳۸۶) مقدمات برنامه ریزی درسی؛ تهران سمت
- ۶- وزارت آموزش و پرورش ۱۳۶۸ طرح کلیات نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران؛ مصوب شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش تهران؛ وزارت آموزش و پرورش

۷- نوروزی، رضا، شهرکی، سمیه، مرادی، محمدرضا (۱۳۹۲)، میزان پاسخگویی محتوای برنامه درسی دین و زندگی دوره‌م توسطه به نیازهای اجتماعی و عاطفی دانش آموزان،

پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۰ (۱۰) ۱۳۶-۱۵۴

- 8- Alling, F. A. (2015). The Healing Effects of Belief in Medical Practices and Spirituality. *EXPLORE: The Journal of Science and Healing*, 11(4), 273-280
- 9- Brown, S., & Taylor, K. (2007). Religion and education: Evidence from the National Child Development Study. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 63(3), 439-460.
- 10- Cipriani, R. (2009). Religions in Europe. *Religion*, 39(2), 109-116.
- 11- Daniel, E., Mahdi, A.A., 2006. Culture and Customs of Iran (Culture and Customs of
- 12- Davison, S. N., & Jhangri, G. S. (2013). The Relationship Between Spirituality, Psychosocial Adjustment to Illness, and Health-Related Quality of Life in Patients With Advanced Chronic Kidney Disease. *Journal of Pain and Symptom Management*, 45(2), 170-178.
- 13- Elias, A. C. A., Ricci, M. D., Rodriguez, L. H. D., Pinto, S. D., Giglio, J. S., & Baracat, E. C. (2015). The biopsychosocial spiritual model applied to the treatment of women with breast cancer, through RIME intervention (relaxation, mental images, spirituality). *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 21(1), 1-6.
- 14- Francoeur, R., 2004. Demographics and a brief historical perspective. In: Drew, P.E.(Ed.), *The Continuum Complete International Encyclopaedia of Sexuality*. TheContinuum International Publishing Group, New York, pp. 554° 569.
- 15- Mathras, D., Cohen, A. B., Mandel, N., & Mick, D. G. (2015) The Effects of Religion on Consumer Behavior: A Conceptual Framework and Research Agenda. *Journal of Consumer Psychology*. 1(2), 111-112.
- 16- Taylor, E. J., Petersen, C., Oyedele, O., & Haase, J. (2015). Spirituality and Spiritual Care of Adolescents and Young Adults with Cancer. *Seminars in Oncology Nursing*, 31(3), 227-241.
- 17- the Middle East). Greenwood Press, New York.
- 18- Michalak, L., Trocki, K., & Bond, J. (2007). Religion and alcohol in the U.S. National Alcohol Survey: How important is religion for abstention and drinking? *Drug and Alcohol Dependence*, 87(2° 3), 268-280.
- 19- Cipriani, R. (2009). Religions in Europe. *Religion*, 39(2), 109-116.